

Rozporządzenie
Prezydenta Rzeczypospolitej
z dnia 6 marca 1928 r.
o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej¹.

---

¹ Dz. U. 1928, nr 29, poz. 267. Prawo o opiekunach społecznych i komisjach opieki społecznej było konsekwencją rozwoju ustawodawstwa w zakresie opieki społecznej. Głównym jego elementem była ustawa o opiece społecznej z 1923 r. (Dz. U. 1923, nr 92, poz. 726). Ustawę tę można traktować jako zapowiedź powołania opiekunów społecznych, a dokładnie artykuł 23, w myśl którego opieką miała należeć do związków komunalnych, a wykonanie do organów komunalnych. Realizacja przez związki komunalne poszczególnych zapisów ustawy o opiece społecznej natrafiała na poważne problemy natury finansowej. Czas był niezwykle niekorzystny. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej prowadziło intensywne prace nad zbudowaniem narzędzi wsparcia. Ostatecznie udało się przygotować projekt prawa o opiekunach społecznych. Po pozytywnej ocenie projektu przez Radę Opieki Społecznej, w grudniu 1925 r. wydawało się, że nic nie stoi na przeszkodzie w jego przyjęciu. Na wprowadzenie prawa czekać trzeba było jeszcze prawie dwa i pół roku. Dopiero w marcu 1928 r. rozporządzeniem prezydenckim instytucja opiekuna społecznego stała się elementem polskiego systemu opieki społecznej. Prawo to należy rozpatrywać w łącznie z rozporządzeniem ministra opieki z kwietnia 1929 r. (Dz. U. 1929, nr 30, poz. 291) i ministra spraw wewnętrznych z maja tego roku (Dz. U. 1929, nr 29, poz. 267). Trzeba zwrócić uwagę na fakt uzależnienia rozwoju systemu opieki społecznej od wdrożenia przepisów dotyczących poszczególnych struktur samorządu. O ile większość zadań znalazła się na poziomie gminnym, to nie bez znaczenia była instytucja powiatu, która miała uzupełnić opiekę gminną oraz prowadzić zakłady obejmujące swą działalnością cały powiat. Swoją rolę miały odegrać też struktury wojewódzkie, a tych faktycznie nie było. Istniały tylko w województwach poznańskim, pomorskim i śląskim. Siłą rzeczy opiekę społeczną realizowały gminy. Na ich terenie działali właśnie opiekunowie społeczni. W 1932 r. ich liczba osiągnęła poziom 23,6 tys. (*Mały rocznik statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 288). Realizowali swe zadania honorowo czyli bezpłatnie, choć posiadali status urzędnika państwowego. Na poziomie gminnym i powiatowym powoływano do życia również instytucje komisji opieki społecznej. One, wraz z władzami samorządowymi, koordynowały lokalny system opieki społecznej. Opiekun społeczny na danym terenie monitorował potrzeby opiekuńcze, oceniał pod względem statusu materialnego zasadność udzielanego wsparcia, kontrolował jego udzielanie, radził w zakresie pozyskiwania zewnętrznego wsparcia, czasami o ile dany samorząd dysponował środkami udzielał świadczeń pieniężnych. Realizował te zadania w okresie trzyletniej kadencji (wyboru dokonywały rady gminne). Praktyczna strona działalności nie pokrywała się z zamierzeniami zapisanymi w ustawie. Na przeszkodzie stały problemy finansowe samorządów. Wskazuje się, że stanowiska te w niemałej liczbie były „czysto symboliczne” (J. Starczewski, *Ustawodawstwo o opiece społecznej w Polsce*, „Opiekun Społeczny” 1938, nr 10, s. 6-7; L. K., *Podstawowe elementy aktualnej polityki opiekuńczej Ministerstwa Opieki Społecznej*, „Praca i Opieka Społeczna” 1935, nr 1, s. 45). Należy

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 78, poz. 443) postanawiam co następuje:

Art. 1.

Celem zapewnienia należytego wykonywania opieki społecznej mają być tworzone specjalne komunalne organa opieki społecznej.

Organami temi są:

- 1) opiekunowie społeczni, oraz
- 2) komisje opieki społecznej.

Art. 2.

W każdej gminie powinien być ustanowiony co najmniej jeden opiekun społeczny.

---

zauważyć, że istotna część usług opiekuńczych spoczywała na barkach organizacji pozarządowych, różnych stowarzyszeń organizacji religijnych czy fundacji. W latach 30. państwo w większym stopniu zaangażowało się w prowadzenie zakładów zamkniętych. W okresie po II wojnie światowej, o ile znaczna część przepisów pozostała w mocy, to faktycznie następował proces dekonstrukcji systemu przedwojennego. Do lat 50, kiedy wprowadzono ostatecznie zmiany w prawie o opiekunach społecznych (Dz. U. 1947, nr 65, poz. 389; 1950, nr 6, poz. 49) faktycznie realizowano głównie zadania z zakresu pomocy doraźnej. Równoległe, utrzymując zasadnicze prawodawstwo, przenoszono poszczególne kompetencje opiekuńcze na inne ministerstwa (głównie edukacji i zdrowia), zob. M. Brenk, K. Chaczko, R. Pląsek, *100 lat systemu pomocy społecznej w Polsce*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2018, nr 39, s. 151-170; ; P. Grata, *Czas przełomu. Polska polityka społeczna w latach 1944-1950*, Rzeszów 2018; P. Grata, *Polityka społeczna Drugiej Rzeczypospolitej. Uwarunkowania – instytucje – działania*, Rzeszów 2013; K. Kabziński, *Z zagadnień organizacyjno-prawnych opieki społecznej w Polsce (w świetle czasopiśmiennictwa okresu dwudziestolecia międzywojennego)* [w:] *Addenda do dziejów oświaty Z badań nad prasą drugiej Rzeczypospolitej*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2013; A. Majchrowska, *Pracownik socjalny w systemie pomocy społecznej. Koncepcja roli zawodowej*, „Rocznik Nauk Społecznych” 2005, nr 1, s. 203-230.

W zależności od liczby mieszkańców i obszaru gminy rada gminna (miejska) na wniosek gminnej komisji opieki społecznej uchwali podział gminy pod względem terytorjalnym na okręgi opiekuńcze, określi liczbę opiekunów społecznych, biorąc pod uwagę konieczność umożliwienia każdemu z nich bezpośredniej styczności z osobami potrzebującymi opieki, oraz wyznaczy każdemu z opiekunów społecznych osobny okrąg lub część okręgu.

Art. 3.

Opiekunów społecznych wybiera na okres trzyletni rada gminna (miejska) na wniosek gminnej komisji opieki społecznej z pośród osób posiadających prawo wybieralności do rady gminnej (miejskiej), a przynajmniej od roku stale zamieszkałych w gminie.

Ponowny wybór jest dopuszczalny.

Pozostający w służbie czynnej wojskowi i funkcjonariusze policji państwowej nie mogą być wybierani na opiekunów społecznych.

Art. 4.

Od objęcia stanowiska opiekuna społecznego może się uchylić jedynie²:

- 1) kto ukończył lat sześćdziesiąt,
- 2) kto wskutek ułomności fizycznej lub znacznie i trwale nadwątłonego zdrowia nie może pełnić obowiązków opiekuna społecznego,
- 3) kto przez okres trzyletni pełnił obowiązki opiekuna społecznego,
- 4) kto piastuje urząd publiczny,
- 5) kto wskaże powody, które rada gminna (miejska) uzna za dostatecznie ważne do uwolnienia od obowiązków opiekuna społecznego.

---

² O liczbie opiekunów zob.: *Mały rocznik statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 288.

Art. 5.

Od uchwały rady gminnej (miejskiej) w sprawie wyboru opiekuna społecznego osoba zainteresowana może się odwołać w terminie czternastodniowym do władzy nadzorczej, przyczem odwołanie nie wstrzymuje wykonania uchwały.

Art. 6.

Stanowiska opiekuna społecznego można się zrzec przed upływem trzyletniego okresu jedynie w razie zaistnienia okoliczności przewidzianych w punktach 2), 4) i 5) art. 4.

Rada gminna (miejska) na wniosek gminnej komisji opieki społecznej może w każdej chwili odwołać opiekuna społecznego.

W razie zrzeczenia się, odwołania lub śmierci opiekuna, bądź utraty przez niego prawa wybieralności (ust. pierwszy i trzeci art. 3) rada gminna (miejska) na wniosek gminnej komisji opieki społecznej, niezwłocznie przystąpi do wyboru nowego opiekuna społecznego na czas pozostały do końca trzyletniego okresu³.

Art. 7.

Obowiązkiem opiekuna społecznego jest:

- 1) inicjatywa i współdziałanie z organami gminnymi w zakresie wykonywania opieki społecznej,
- 2) czuwanie, by osobom opieki i pomocy potrzebującym była udzielona opieka w granicach obowiązujących przepisów,

---

³ Kwestie wyboru opiekuna społecznego dookreślono w rozporządzeniu ministra opieki w kwietniu 1929 r. (Dz. U. 1929, nr 30, poz. 291).

- 3) badanie z własnej inicjatywy względnie na żądanie zarządu gminy osobistych i majątkowych stosunków osób korzystających lub mających korzystać z opieki społecznej dla ustalenia ich prawa do opieki oraz rodzaju i rozmiarów niezbędnej pomocy,
- 4) udzielanie w wypadkach nagłych pomocy doraźnej ze środków na ten cel przez gminę przeznaczonych i w sposób przez nią ustalony,
- 5) komunikowanie zarządowi gminy swoich spostrzeżeń i wniosków oraz składanie gminnej komisji opieki społecznej przynajmniej raz do roku sprawozdań z działalności,
- 6) wykonywanie czynności, przekazanych osobnymi przepisami.

Sposób wykonywania obowiązków opiekunów społecznych określą szczegółowe instrukcje, wydane - w ramach rozporządzenia wykonawczego - przez radę gminną (miejską).

Art. 8.

Stanowisko opiekuna społecznego jest honorowe i bezpłatne.

Opiekunom społecznym przyznaje się prawo noszenia oznak według wzoru, jaki ustali *Minister Pracy i Opieki Społecznej* w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Opiekunowie społeczni otrzymują z funduszków gminnych zwrot koniecznych wydatków, poniesionych w związku z wykonywaniem swych czynności.

Art. 9.

Opiekunowie społeczni przy pełnieniu swych obowiązków korzystają z ochrony prawnej, przysługującej urzędnikom państwowym.

Państwowe władze cywilne oraz władze samorządowe obowiązane są do udzielania opiekunom społecznym na ich żądanie i za wylegitymowaniem koniecznej pomocy w zakresie ich czynności.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych wydane w porozumieniu z *Ministrem Pracy i Opieki Społecznej* określi wypadki i sposób współdziałania z opiekunami społecznymi organów policji państwowej.

Art. 10.

W każdej gminie miejskiej oraz w każdej gminie wiejskiej uczącej ponad 5.000 mieszkańców ma być utworzona gminna komisja opieki społecznej. Wydział powiatowy może nałożyć na gminę wiejską liczącą mniej niż 5.000 mieszkańców obowiązek utworzenia gminnej komisji opieki społecznej.

W skład gminnej komisji opieki społecznej wchodzi:

- 1) przewodniczący zarządu gminy względnie inny wyznaczony przez niego członek tego zarządu, jako przewodniczący komisji,
- 2) członkowie rady gminnej (miejskiej), wybierani przez radę na początku jej kadencji w liczbie przez nią określonej,
- 3) opiekunowie społeczni, a jeżeli ilość ich przekracza liczbę osób wskazanych w punkcie 2), przedstawiciele okręgów opiekuńczych (art. 2) najwyżej w tejże liczbie, przyczem sposób ich wyboru określi rada gminna (miejska).

W miastach wydzielonych z powiatowego związku komunalnego w skład gminnej komisji opieki społecznej - zależnie od uchwały rady miejskiej - wchodzić mogą ponadto przedstawiciele istniejących na obszarze gminy stowarzyszeń i instytucyj społeczno-opiekuńczych, których listę ustali rada miejska z tem jednak zastrzeżeniem, by łączna liczba tych przedstawicieli oraz

opiekunów społecznych, wchodzących w skład komisji, nie przekraczała liczby członków wskazanych w punkcie 2), oraz by liczba opiekunów społecznych była większa od liczby przedstawicieli stowarzyszeń i instytucji społeczno opiekuńczych.

Art. 11.

Zadaniem gminnej komisji opieki społecznej jest wydawanie opinii i inicjatywa w zakresie:

- 1) organizacji i sposobu wykonywania opieki społecznej na terenie gminy,
- 2) Koordynowania wykonywanej przez gminę opieki społecznej z działalnością opiekuńczą stowarzyszeń i instytucji, istniejących na terenie gminy,
- 3) sprawozdań i spostrzeżeń opiekunów społecznych,
- 4) podziału gminy na okręgi opiekuńcze, liczby opiekunów społecznych i wyboru kandydatów na opiekunów społecznych,
- 5) preliminarza wydatków gminy na cele opieki społecznej⁴.

Art. 12.

W obradach gminnej komisji opieki społecznej mogą brać udział bez prawa głosowania przedstawiciele zarządu gminy oraz osoby powołane przez komisję w charakterze rzeczoznawców.

---

⁴ Zadania opiekuna społecznego dookreślono w rozporządzeniu ministra opieki w kwietniu 1929 r. (Dz. U. 1929, nr 30, poz. 291). Równocześnie minister spraw wewnętrznych określił zasady wparcia udzielanego przez organa policyjne (Dz. U. 1929, nr 43, poz. 358). W 1950 r. przekazano ministrowi zdrowia kompetencje opiekuńcze w zakresie spraw opieki społecznej nad dziećmi do lat trzech oraz nad kobietami ciężarnymi i karmiącymi (Dz. U. 1950, nr 6, poz. 49).

Regulamin, uchwalony przez radę gminną (miejską) określi sposób wykonywania czynności przez gminną komisję opieki społecznej.

Art. 13.

W każdym powiatowym związku komunalnym ma być utworzona powiatowa komisja opieki społecznej.

W skład powiatowej komisji opieki społecznej wchodzi:

- 1) przewodniczący wydziału powiatowego lub inny wyznaczony przez niego członek tego wydziału, jako przewodniczący komisji,
- 2) członkowie sejmiku powiatowego (rady powiatowej), wybrani przez sejmik (radę) na początku jego kadencji w liczbie prezeń określonej,
- 3) opiekunowie społeczni gmin, wchodzących w skład powiatowego związku komunalnego, wybrani przez sejmik powiatowy (radę powiatową) na początku jego kadencji,
- 4) przedstawiciele istniejących na obszarze powiatu stowarzyszeń i instytucji społeczno-opiekuńczych, których listę ustali sejmik powiatowy (rada powiatowa).

Liczba osób wymienionych w punktach 3) i 4) łącznie nie może przekraczać liczny członków wskazanych w punkcie 2), przyczem liczba osób wymienionych w p. 3) będzie większa, niż wymienionych w p. 4).

Art. 14.

Zadaniem powiatowej komisji opieki społecznej jest wydawanie opinii i inicjatywa w zakresie:

- 1) organizacji i sposobu wykonywania przez powiatowy związek komunalny opieki społecznej,
- 2) koordynowania działalności opiekuńczej gmin wiejskich i miast niewydzielonych z powiatowego związku komunalnego oraz stowarzyszeń i instytucyj z zadaniami społeczno-opiekuńczymi powiatowego związku komunalnego,
- 3) preliminarza wydatków powiatowego związku komunalnego na cele opieki społecznej.

Art. 15.

W obradach powiatowej komisji opieki społecznej mogą brać udział bez prawa głosowania przedstawiciele wydziału powiatowego oraz osoby powołane przez komisję, w charakterze rzeczoznawców.

Regulamin uchwalony przez sejmik powiatowy (radę powiatową), określi sposób wykonywania czynności przez powiatową komisję opieki społecznej.

Art. 16.

Do czasu wprowadzenia na całym obszarze Rzeczypospolitej samorządu wojewódzkiego istnieć będą przy wojewódzkich władzach administracji ogólnej wojewódzkie komisje opieki społecznej, w których skład wchodzi:

- 1) wojewoda, lub wyznaczony przez niego zastępca, jako przewodniczący komisji,
- 2) członkowie rady wojewódzkiej, wybrani przez radę w liczbie przez nią określonej na przeciąg lat trzech,

- 3) opiekunowie społeczni, będący członkami komisji opieki społecznej w obrębie województwa, powiatowych względnie miejskich miast wydzielonych z powiatowych związków komunalnych (art. 10 p. 3) i art. 13 p. 3), wybrani przez radę wojewódzką na przeciąg lat trzech,
- 4) przedstawiciele istniejących na obszarze województwa stowarzyszeń i instytucyj społeczno-opiekuńczych, których listę ustali rada wojewódzka.

Liczba osób wymienionych w punktach 3) i 4) łącznie nie może przekraczać liczby członków wskazanych w punkcie 2), przyczem liczba osób wymienionych w p. 3) będzie większa niż wymienionych w p. 4).

Do czasu ukonstytuowania się rad wojewódzkich na obszarze województw krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego funkcje przewidzianych w punkcie 2) ustępu pierwszego członków komisji sprawować będą osoby, wybrane przez wydział wojewódzki, któremu do tego czasu przysługują uprawnienia rady wojewódzkiej wymienione w punktach 3) i 4) ustępu pierwszego.

Art. 17.

Zadaniem wojewódzkiej komisji opieki społecznej jest wydawanie opinii i inicjatywa w zakresie:

- 1) organizacji i sposobu wykonywania opieki społecznej na terenie województwa, w szczególności zaś tych jej działów, które zastrzeżone są dla samorządu wojewódzkiego,
- 2) koordynowania działalności społeczno-opiekuńczej powiatowych związków komunalnych i miast wydzielonych z powiatowych związków komunalnych oraz stowarzyszeń i związków.

Art. 18.

W województwach pomorskim i poznańskim mają być utworzone wojewódzkie komisje opieki społecznej, w których skład wchodzi:

- 1) wojewoda, jako przewodniczący komisji, lub wyznaczony przez niego zastępca,
- 2) starosta krajowy, jako zastępcą przewodniczącego komisji,
- 3) sześciu członków sejmiku wojewódzkiego wybranych przez sejmik na początku jego kadencji,
- 4) czterech opiekunów społecznych, będących członkami komisji opieki społecznej w obrębie województwa, powiatowych względnie miejskich miast wydzielonych z powiatowego związku komunalnego (art. 10 p. 3) i art. 13 p. 3), powołanych przez właściwą izbę wojewódzką,
- 5) czterech przedstawicieli istniejących na obszarze województwa stowarzyszeń i instytucji społeczno-opiekuńczych, których listę ustali właściwa izba wojewódzka.

Art. 19.

Zadaniem wojewódzkich komisji opieki społecznej poznańskiej i pomorskiej jest wydawanie opinii i inicjatywa w zakresie:

- 1) organizacji i sposobu wykonywania przez wojewódzki związek komunalny opieki społecznej,

- 2) koordynowania działalności opiekuńczej, innych związków komunalnych oraz stowarzyszeń i instytucyj z zadaniami społeczno-opiekuńczymi wojewódzkiego związku komunalnego,
- 3) preliminarza wydatków wojewódzkiego związku komunalnego, na cele opieki społecznej.

Art. 20.

W obradach wojewódzkiej komisji opieki społecznej mogą brać udział bez prawa głosowania przedstawiciele wydziału wojewódzkiego oraz osoby powołane przez komisję w charakterze rzeczoznawców.

Sposób wykonywania czynności przez wojewódzkie komisje opieki społecznej określi regulamin uchwalony przez radę wojewódzką względnie - na obszarze województw pomorskiego i poznańskiego - przez właściwą izbę wojewódzką, zaś na obszarze województw krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego do czasu ukonstytuowania się rad wojewódzkich - przez wydział wojewódzki.

Art. 21.

W gminach wiejskich liczących mniej niż 5.000 mieszkańców, w których gminne komisje opieki społecznej nie będą utworzone (art. 10 ustęp pierwszy), uprawnienia gminnej komisji opieki społecznej, określone w artykułach 2, 3 i 6 niniejszego rozporządzenia, wykonywać będzie zarząd gminy; przewidziane w art. 7 punkt 5 sprawozdania opiekunowie społeczni składać będą radzie gminnej.

W gminach miejskich i wiejskich, w których w myśl art. 10 ustęp pierwszy gminne komisje opieki społecznej mają być utworzone, rada gminna (miejska) -

do czasu utworzenia gminnej komisji opieki społecznej - na wniosek zarządu gminy ustali tymczasowy podział gminy na okręgi opiekuńcze, określi liczbę opiekunów społecznych (art. 2) oraz dokona wyboru opiekunów społecznych na pierwszy okres trzyletni (art. 3).

Art. 22.

Na obszarze województw pomorskiego i poznańskiego przepisy niniejszego rozporządzenia dotyczące opiekunów społecznych i gminnych komisji opieki społecznej mają zastosowanie do gmin stanowiących każda dla siebie miejscowy związek wspierania ubogich, jak również do zbiorowych związków wspierania ubogich.

Istniejące na obszarze województw pomorskiego i poznańskiego obszary dworskie, łączą się dla celów opieki społecznej z gminami wiejskimi w zbiorowe związki wspierania ubogich, o ile takie połączenie już nie nastąpiło.

Rozporządzenie wykonawcze określi sposób połączenia obszarów dworskich z gminami wiejskimi w zbiorowe związki wspierania ubogich oraz sposób ustanowienia opiekunów społecznych i zorganizowania komisji opieki społecznej w zbiorowych związkach wspierania ubogich.

Art. 23.

Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Art. 24.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia i obowiązuje na całym obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego.

Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wojskowych: J. Piłsudski

Minister: K. Bartel

Minister Spraw Wewnętrznych: Sławoj Składkowski

Minister Spraw Zagranicznych: August Zaleski

Minister Skarbu: G. Czechowicz

Minister Sprawiedliwości: A. Meysztowicz

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: Dr. Dobrudzki

Minister Rolnictwa: K. Niezabytowski

Minister Przemysłu i Handlu : E. Kwiatkowski

Minister Komunikacji: Romocki

Minister Robót Publicznych: Moraczewski

Minister Pracy i Opieki Społecznej: Dr. Jurkiewicz

Minister Reform Rolnych: Witold Staniewicz

Minister Poczty i Telegrafów: Bogusław Miedziński